

Obrazná pojmenování metaforická a jejich funkce v psaných publicistických textech

BOHUMILA JUNKOVÁ
(České Budějovice)

Obrazná pojmenování jsou pojmenování užitá pro jinou skutečnost, než jakou původně označují svým lexikálním významem. Autor nevytváří nová pojmenování, jako je tomu např. u autorských neologismů, ale stávající prostředky nově kombinuje, vytváří neobvyklá spojení, přenáší původní významy slov na jiné skutečnosti a tím je významově posouvá. Podstatou obrazných pojmenování je mnohoznačnost slova.

V publicistickém stylu se uplatňují zejména v analytických žánrech, v nichž autor vyjadřuje subjektivní postoj k informaci, tj. např. v úvodnicích, komentářích apod. Obraz musí být snadno srozumitelný (četbě denního tisku obvykle nechce čtenář věnovat mnoho času) a zároveň nelze předpokládat, že by se čtenář k textu znovu vracel a nad jazykovými prostředky se zamýšlel (na rozdíl od stylu uměleckých textů).

Úkolem obrazných pojmenování je publicistický text oživit a aktivizovat čtenářovu pozornost. Všechna obrazná pojmenování nepatří ovšem k prostředkům aktualizovaným. Řada z nich má z důvodu častého užívání povahu prostředků automatizovaných. U nich je expresivita omezena, zatímco obrazné prostředky aktualizované jsou expresivní vždy.

Snaha narušit stereotypnost textu vede v publicistických komunikátech k častému uplatnění metafor. Metaforická pojmenování patří v posledních deseti letech k nejužívanějším prostředkům jazykové aktualizace. Text je jimi ozvlášťován, směřuje k větší překvapivosti a působivosti. Jak už bylo řečeno, při častějším užívání obrazů (nejen metafor) dochází k jejich automatizaci. Záleží i na čtenáři a jeho zkušenostech, chápe-li konkrétní obrazné pojmenování jako automatizované

nebo aktualizované. Nerozdělujeme je proto na aktualizovaná a automatizovaná, vědomi si značné prostupnosti mezi nimi.

Obrazná pojmenování metaforická mají svůj původ v mnoha oblastech. Vzhledem k jejich rozmanitosti budeme věnovat pozornost jen těm nejfrekventovanějším. K nim patří následující skupiny: hry karetní a šachové, pohádky, divadlo a film, hudba, sport, lékařství, neživé předměty, oděvy a oblékání, vaření a potraviny, lidské tělo, příroda, zemědělství, živočichové, doprava, vojenství a války, meteorologie a mnohé další. Prostřednictvím obrazných pojmenování se čtenář nepřímo dozvídá o kladném či záporném přístupu autora k obsahu sdělení.

Hry karetní a šachové

Jde o skupinu velmi frekventovanou. Příklady, které uvádíme, se denně objevují na stránkách všech českých deníků. Slovo *karta/karty* se uplatní nejčastěji ve spojeních *zamíchat karty/kartami*; *odkrýt/odkrývat karty*; *obrátit kartu* apod. V převážné většině jde o spojení automatizovaná.

– Kartami zamíchá zejména doprodej akcií z první vlny. (LN 10.11.93); – Přípravy na odkrýtí karet se nepochybně váží k počátkům těchto rozhovorů. (LN 25.11.93); – Již delší čas vyzývá Petr Pithard svého slovenského protihráče Jána Čarnogurského k odkrýtí karet. (MFD 17.10.91); – Tito poslanci dávají svým federálním kolegům najevo, že se karta obrátila. (LN 25.1.93)

Karetní hry mohou být zdrojem i pro jedinečná (aktualizovaná) obrazná pojmenování. Většinou autor volí konkrétní karetní hru a předpokládá, že čtenář zná její specifické vlastnosti. Oblíbené jsou především hazardní hry.

– Současný zápas o moc vypadá jako mariaš bez es a desítek. (LN 2.4.93)

Důležitou funkci mají v těchto spojeních adjektiva. Jejich úloha je většinou zpřesňující, pomáhají informaci zařadit časově nebo místně.

– Žirinovského pokus hrát v evropském pokeru ukazuje, že zdroje jeho informací by mohly být blízké zpravodajským službám. (LN 2.2.94)

Druhou velkou podskupinu tvoří šachy. Opět převažují spojení automatizovaná. Častá jsou spojení (*šachová*) *partie*, *rozehrát partii*.

– Šachová partie o budoucí podobě či nepodobě Československa se přesouvá na půdu nejvyššího zákonodárného sboru. (MFD 10.9.92); – Vladimír Mečiar však souběžně ro-

zehrál partii o pachatele jiného. (LN 14.12.92); – A tak to, čeho jsme byli svědky ve třech týdnech, lze charakterizovat jako rozestavění figur na šachovnici. (LN 7.8.93)

Dobře se ve spojeních metaforické povahy uplatňují různá hodnotící adjektiva.

– Cesta ministra Zieleniece do Bonnu znamenala jeden z tahů v nesnadné partii. (LN 25.11.93)

Některá spojení předpokládají, že se čtenář v šachové hře a jejích pravidlech dobře orientuje. V textu je většinou čtenář vnímá jako aktualizovaná.

– Referendum se stalo tím, čemu se v královské hře říká mezišach. (LN 14.5.93)

Další hry jsou co do četnosti zastoupeny méně.

– Pohrobci nomenklaturního systému však velmi důkladně promýšlejí, jak rozházet kostky Jelcinova státoprávního domina. (LN 14.5.93)

Ve skupině, kterou jsme označili jako “Hry karetní a šachové”, jsou časté automatizované modely, jejichž prostřednictvím se rychleji formuluje myšlenka. Stačí jen doplnit potřebné údaje ke spojením: vyložit/vynést trumfy, karty, eso; zamíchat karty; obrátit karty; rozehrát kartu. K dalším frekventovaným slovům a slovním spojením můžeme řadit partie, tah, časté jsou názvy různých her, jak je patrné z příkladů.

Pohádky

Obrazná pojmenování této sémantické skupiny jsou pro publicisty velmi výhodná. Umožňují jim vzdálit se z reálného světa a hodnotit současnou aktuální situaci pohledem mimo něj. Velmi frekventované je samotné slovo pohádka.

– (V.Klaus) Ocitl se v pozici, kterou známe z pohádek o hloupém králi. (MFD 8.12.97); – Je to tak trochu jako v pohádce – všichni vědí, že král je nahý, ale nikdo si netroufá mu to říci. (LN 6.12.93); – Vše jako v pohádce se nakonec k dobrému obrátilo. (MFD 14.10.93)

Kondenzované hodnocení umožňují prostřednictvím svých vlastností známé pohádkové postavy.

– Na druhé straně oceánu je evropská produkce Popelkou. (LN 29.10.93); – Tady není místo pro hru na chytrou horáky. (LN 2.6.93); – Skvrny ze Zemanova bamberského sektu pak nesmazatelně ulpí i na Petře Buzkové a dalších korunních princátkách ČSSD. (MFD 4.4.98)

Podobně i slovo *peklo*, v publicistických textech velmi frekventované, má především hodnotící funkci.

– Slovensko by se prý mohlo ocitnout na cestě do pekla – ... (MFD 23.11.94)

K nejoblíbenějším patří obrazná pojmenování se slovy *čert*, s různými pohádkovými postavami, časté je adjektivum *kocourkovský*. Oblíbená jsou i vlastní jména pohádkových postav, najdeme i názvy pohádek či výroky některých postav.

Divadlo a film

Tato obrazná pojmenování jsou využívána převážně ve spojeních automatizovaných. Třebaže jsou nenápadná, jejich frekvence v publicistických komunikátech je značná.

– A tak zatímco se na parlamentní tribuně včera odehrávaly někdy až srdceryvné scény, v kuloárech někteří poslanci koalice a opozice mezi sebou věčně diskutovali, jak rozdělit stát, aby nedošlo k nenapravitelným ztrátám. Zdá se, že zatímco na jevišti dobíhá obehrané drama, prozíravější herci chystají v zákulisí nový kus. (MFD 12.9.92); – Moskva byla včera jedním velkým pouličním divadlem. (MFD 5.10.93); – To nebyl důstojný akt volby hlavy státu, nýbrž fraška, navíc v podání zájezdové šmíry nejnižší kvality. (LN 27.1.93); – První dějství někdy truchlohry, někdy komedie a detektivky v jednom, s názvem státní rozpočet je u konce a zaplat' pán bůh za to. (MFD 26.9.97); – Příběh harvardských fondů není mýdlová opera a jejich konec se těžko dá nazvat happy endem. (MFD 22.8.97); – ... nitkami politiky bude tahat muž jménem Jrg Haider. (MFD 24.1.00)

Jako převážně automatizovaná vnímáme pojmenování se slovem *scéna*. Ve významu plán, představa či vize funguje slovo *scénář*, oblíbené je spojení *hrát/sehrát roli*. Funkci obrazných pojmenování mají v publicistických komunikátech i výrazy označující původně dramatické žánry, např. *tragédie, komedie, fraška*, převážně se jimi hodnotí nějaká situace. Často se objevují i výrazy *dějství* nebo *hra*.

Hudba

Početnou skupinu tvoří obecně známá spojení *padnout si do noty, hrát druhé housle, zabrnkat někomu na žebra, hrát stejnou (obehranou) písničku* užívaná i v běžné mluvené komunikaci. Najdeme je nejčastěji v původní podobě, ale občas je autor aktuálně obmění.

– Složil s Hevitem si padli do noty. (MFD 14.6.93); – Nyní hraje tělesná výchova na VŠ druhé, ale spíš až třetí housle. (MFD 14.5.93); – Nezaplatíš, zabrnkáme ti na žebra. (MFD 20.2.93); – Hudci jsou různí, noty nestejné, ale písnička přesto stejná. (MFD 2.2.98)

Někdy autor obrazné pojmenování sám vytvoří nebo alespoň doplní.

– Že to nemůže skončit jinak než dojemným chorálem Miloši, neopouštěj nás, je zcela nepochybné. (MFD 4.4.98)

V následujícím příkladu je aktualizované spojení vstupovat do lidových písní svou formou analogií k spojení automatizovanému vstupovat/vstoupit do dějin.

– ...parlamentu, jehož hašteřivost pomalu vstupuje do lidových písní. (MFD 28.1.98)

V publicistických textech dále najdeme obrazná pojmenování, v nichž se uplatňují pojmenování hudebních nástrojů, způsob hry na ně, názvy všeobecně známých hudebních děl i nejznámější hudební formy, např. *píseň, sonáta* aj.

Sport

Většina obrazných pojmenování této skupiny se vztahuje ke kolektivním sportům, nejčastěji k fotbalu.

– Ať už tento čas bude využit užitečně či neužitečně, zůstává skutečností, že míč zůstal na americké straně. (LN 12.2.93); – Každý, kdo si peníze vymění, přispěje svým dílem ke zhoršení skóre, protože do zápasu nastoupí v dresu spekuláčního týmu. (MFD 1.12.97); – Josef Lux si střílí vlastní góly. (MFD 24.1.98); – Svůj první poločas tedy francouzský premiér vyhrál. (LN 19.11.93); – Sociální demokracie si čerčením vody ve věci NATO vstřelila vlastní branku, která ji možná připraví o hlasy některých voličů. (MFD 12.3.98)

Častým zdrojem inspirace je i zápas, především box, obvykle ve spojení s informacemi o české politické scéně. Společnou vlastností obou je agresivita a bezohlednost.

– Aby to pro něho mělo smysl, musel být Zeman na kolenou. A tam ho nemusel jeho partner – protivník zvláště těžce srážet. (MFD 24.1.00)

Nejen ve sportovní publicistice, ale i v komentářích jsou pojmenování této sémiotické skupiny oblíbená. K velmi častým patří různé tělocvičné úkony: *kotrmelc* ve významu omyl, chyba a *pirueta*, užívaná ve významu překvapení.

Lékařství

V této skupině se jednak užívá velké množství nově tvořených pojmenování, jednak termínů. Oblíbené jsou názvy nemocí a léčebných metod, např. *kornatění nomenklaturních žil, referendový mor, bércové vředy, bolení hlavy, přišlápnutí kuřího oka, komatový stav* – (správně *komatózní*); *hojivá náplast, naordinovat léčebnou kúru, odpojit od resuscitačního zařízení, léčení vnitřních neduhů* apod

– Siamská dvojčata, ODS a ČSSD, se nerozhodla pro riskantní operaci, i když na sebe hlavy, vyrůstající z jednoho krku, občas vrčí. (MFD 24.1.00); – Makedonie tak zůstala diplomaticky viset ve vzduchu, odpojená od resuscitačního zařízení světové banky. (LN 11.12.92)

V několikaslavných pojmenováních se vhodně uplatňují hodnotící adjektiva.

– Nemá přitom sebemenší smysl, aby tak rachitická vláda protahovala svůj zpečetěný osud. (MFD 15.12.97)

– Ukázalo se, že některé francouzské univerzity jsou doslova v komatovém stavu. (LN 16.11.93)

Pro nepříjemné skutečnosti se často užívají spojení se slovem *pilulka*.

– Hořkou pilulku prohry musel již spolknout i sám premiér Mečiar. (LN 20.10.93)

K velmi frekventovaným patří také lékařské termíny *amputace* a *imputace*. Běžně se vyskytuje slovo *injekce* označující finanční podporu. Téměř vždy obrazná pojmenování této skupiny provázejí negativní informace.

Neživé předměty

Nejčastější jsou v této sémantické skupině pojmenování, která označují různé části nábytku a vybavení domácnosti.

– Nejpodstatnější je, že nyní ruská veřejnost sama ví, kteřá miska vah víc váží. (LN 28.4.93); – Zeman nařízil nohy své židli. (MFD 21.7.99); – V těchto dnech by si vláda měla dát na stůl návrh zásad Zákona o předškolním, základním, středním a vyšším školním vzdělávání. (LN 2.3.94); – Jiří Vyvadil na uvolněné křeslo po generálním prokurátorovi Šetinovi neusedne. (MFD 12.10.93)

Vždy automatizovaná jsou spojení se slovem *dveře* ve spojeních *zavírat před něčím/někomu dveře* s významem odmítnout něco nebo naopak *otevřít něčemu*

dveře, tj. přivítat něco. Jestliže se něco blíží, užívá se spojení *něco klepe na dveře* nebo *stojí přede dveřmi*.

– Nelze se však dnešnímu NATO divit, že jeho dveře jsou stále zavřené. (LN 11.11.93)

Slovo *dveře* bylo snad nejfrekventovanější v souvislosti s úsilím o vstup středoevropských států do NATO. Mnozí publicisté si byli vědomi automatizace těchto spojení a aktualizovali je např. slovy *brána, fortna, závora*.

– NATO nechce zklamat země, které zůstanou před jeho branami. (LN 18.10.93); – Závod o dobytí bran NATO běží zatím každá země sama a každá vynáší trumfy, které jí mají fortnu do NATO otevřít jako první. (LN 5.1.94)

Podobně je tomu i s pojmenováními, jejichž základem je slovo *stůl*. Dobře svou funkci převážně automatizovaných jazykových prostředků plní zvláště v komentářích, které přinášejí informace o různých jednáních.

– V Ženevě zúčastněné strany opět jednou udeřily do stolu a přerušily jednání. (LN 3.9.93); – Slova prezidenta republiky se nedají jen tak snadno zamést pod koaliční stůl. (LN 23.4.93)

Nejčastěji se slovo *stůl* vyskytuje ve spojeních *dát něco na stůl* ve významu jednat o něčem, *smést/zamést něco se stolu*, tj. nejednat o tom, nebrat něco v úvahu, odmítat něco, popř. i *udeřit do stolu* – vzbouřit se.

Oděvy a oblékání

Obrazná pojmenování této skupiny se v publicistických textech běžně užívají. Obvykle jde o pojmenování částí oblečení a různých oděvních doplňků. Většina z nich patří do skupiny prostředků automatizovaných.

– Politické spektrum radnice totiž připomíná žebráčkou kazajku, na níž ani jedna záplata neharmonizuje s jinou. (LN 12.5.93); – Choroby diplomatů jsou vždy pláštěm, jehož děrami vykukuje nepřijemnost. (LN 29.4.93); – Naše dnešní bezpečnost může být jen bezpečností kolektivní pod deštníkem jaderné velmoci. (LN 11.11.93); – Bosenští Srbové hodili Evropě a světu válečnou rukavici. (MFD 7.5.93); – Majitelé motorových vozidel budou muset po prvním srpnu opět sáhnout hlouběji do kapsy. (MFD 24.7.93)

Frekventované je slovo *rukavice* ve spojeních s různými významy, např. *zvednout hrozenou rukavici* s významem přijmout nabídku, *jednat v rukavičkách*, tj. opatrně, *sejmout rukavici* ve významu ukončit spor. Častá jsou i spojení se slovem *deštník*.

Vaření a potraviny

Pojmenování běžných jídel, především polévek, najdeme v této sémantické skupině nejčastěji.

– Kdyby se podařilo vylít z hrnce bramboračku a začít vařit nějakou lepší polévku, možná by to svět spíše uklidnilo. Jenže zkyslý pokrm zůstal stát tam, kde byl, a teď se ještě začal pořádně připalovat ode dna. (MFD 1.12.97); – Ani mistr kuchař ovšem nenavará polévku z ničeho. (MFD 6.5.98); – Je zde však i druhý silný vliv – obava z neprůchodnosti přesně vyjádřených myšlenek rozvařenou parlamentní buřtogulášovou demokracií. (MFD 28.1.98); – Že je to bláznivá logika? Jen pro ty, kdo horkou bramborovou kaši musí strávit, tedy spotřebitele, ne pro ty, kdo ji vaří, čili ministerstvo zemědělství a agrární lobby. (MFD 31.3.98); – Kyselá višně na hořkém dortu současných problémů evropského společenství. (LN 21.10.93)

Z nápojů jsou nejoblíbenější čaj a káva “nevalné kvality”.

– V porovnání se západními, tam velmi oblíbenými „talk-show“, připomíná prestižní český „Co týden dal“ stále jen čaj z pětkrát vyλουovaného sáčku. (LN 4.10.93); – Ale Koukal, jenž je přímo ztělesněním arogance pražské mocenské smetánky, to už je moc silná káva. (LN 17.11.98)

Kromě různých druhů jídel se často setkáme i s lexikálními prostředky, které označují různé kuchyňské potřeby, nádobí apod. Oblíbené je spojení *držet něco pod pokličkou* s významem utajovat informace z jednání, důležitých rozhodnutí apod. Spodní část nádoby označovaná jako *dno* ve spojeních *být na dně*, *zůstat na dně*, *schovat se až na samé dno* vyjadřuje nejen v publicistických komunikátech stav vyčerpanosti či duševní krizi. Takto obrazně se vyjadřujeme i v běžné mluvené komunikaci. Opačný význam má slovo *dno* ve spojení *odrazit se ode dna*, tj. dostat se z krize.

Podobně i suroviny, z nichž se jídlo vaří, bez potíží vyvolají ve čtenářích denního tisku potřebné asociace.

Lidské tělo

Mnozí publicisté s oblibou užívají obrazná pojmenování, jejichž základem jsou různé části lidského těla. Lze dokonce říci, že jde o nejfrekventovanější skupinu vůbec.

– Vládní strany se asi nebudou chtít nechat diskreditovat prokurátorem, kvůli němuž by si měly před veřejností pálit prsty. (LN 20.8.93); – Demokraticky volená vláda má v ruce obrovskou moc ..., ... třímá v ruce ... (MFD 2.11.99); – Bylo by ovšem neodpovědné zavírat oči před skutečností naší doby. (LN 5.1.94); – Vlády ve Varšavě a v Kyjevě v tyto dny mají velmi slabé nohy, vládní krize je na spadnutí. (LN 26.5.93); – Vladimír Mečiar by jistě nyní měl české vládě i veřejnosti nastavit vlídnější tvář. (LN 25.10.93)

Nejčastěji jsou základem obrazných pojmenování této skupiny slova *ruce*, *nohy*, *tvář* (podrobněji viz dále).

Příroda

Ve srovnání s jinými sémantickými skupinami není oblast přírody příliš rozsáhlá, většinou jde o pojmenování automatizovaná.

– Jenže toto razantní Mečiarovo vplutí do mezinárodních vod způsobuje ničivý příliv na českých březích. (MFD 7.10.92); – Slovenský katolický klérus vstupuje na tenký led politiky. (MFD 4.8.92); – Myšlenky demokratického socialismu nyní Slovensko prověří praxí, která lidem nabídne pečeného sněhuláka. (LN 1.3.93); – A zpochybnit je by znamenalo zpochybnit hranice evropských států, především Polska a spustit lavinu. (LN 14.7.93)

K oblíbeným a často se v denním tisku opakujícím patří např. *spustit lavinu*, dále různé typy spojení se slovy *mráz*, *zmrazit*, *zamrznout*, hrozba nějakého nebezpečí bývá vyjádřena spojením *tenký led*.

Zemědělství

K nejfrekventovanějším spojení patří *ležet ladem*, *půda* ve spojení s různými hodnotícími adjektivy, např. *nejistá*, *živná* nebo *pole* ve spojení s přívlastky shodnými i neshodnými, např. *diskusní pole*, *pole lidských práv* aj.

– A zatím příliš málo nasvědčuje tomu, že by se slovenský podnikatelský úhor měl rychle přeměnit v úrodné lány. (MFD 16.10.92); – I Boris Jelcin na tomto poli ztratil mnoho času. (LN 19.2.93); – Také v OSN začíná klíčit pocit, že prostředky vložené do kambodžské akce byly nejistou investicí. (LN 17.5.93); – BIS je třeba zbavit plevele. (MFD 3.8.93); – Prezident, který kyselé hrozny sporného ustanovení sklízel na veřejnosti prakticky sám. (MFD 24.11.93)

Opět převažují spojení automatizovaná, některá z nich nejsou příliš nápaditá.

Živočichové

Pojmenování živočichů jsou v publicistických textech obvykle užívána ve funkci hodnotících prostředků.

– Ministr Piňha je přesvědčen, že ví, co je pro jeho ovečky nejlepší. (LN 24.5.93)

Vyjádření kladného či záporného postoje napomáhají četná adjektiva. Jejich úkolem je doplnit a zpřesnit význam substantiv.

– ...ideologické bitky z nepřátelených dinosaurů Zemana a Klause. (MFD 6.1.99); – Proč vymírají chovní ptáci – velitelé čet a rot? (LN 27.2.93)

V psaných publicistických komunikátech jsou frekventované i původní fráze obsahující pojmenování zvířat.

– Viktor Geraščenko, šéf ústřední banky, je celosvětově uznávaná žába na prameni ruské ekonomické reformy. (LN 30.7.93); – Vláda se neozvala, vláda dělá mrtvého brouka. (LN 13.1.93)

Mnohá slova jsou autorskými neologismy.

– Vládní prohlášení je tedy trochu jako rakoryba, ale naopak od oblíbených přemnožených a politikařením překrmených kočkopsů vykazuje nepoměrně více známek zapadnutí do reality a žít vlastní silou. (MFD 28.1.98)

Nepřímá pojmenování této skupiny mohou vyjadřovat také činnosti, vlastnosti a stavy.

– Sir Patrick však citovanou větou zašřoual do vosího hnízda, přesně řečeno do milionu protestantů ... (LN 29.4.93); – Stejně skličující je pohled na další významné funkcionáře ČSSD, kteří od vypuknutí aféry připomínají kobrou uhranuté myši. (MFD 4.4.98); – Právě proto nemohli jejich představitelé zaujmout pozici pštrosa s hlavou v písku,...a nechat věcem volný průběh. (LN 19.12.98)

Na podobnosti vlastností člověka s vlastnostmi některých živočichů, ať už skutečnými, nebo těmi, které zvířatům připisujeme, je založena tato skupina. Většinou jde o pojmenování aktualizovaná.

Doprava

Jde o relativně velmi rozmanitou skupinu, zahrnujeme sem pojmenování různých druhů dopravy: silniční, lodní, železniční i letecké.

– Politikové horlivě zvou cestující na náš výletní parník, který se zřejmě střídavě potápí a zase ode dna odráží. Není divu, že cestující si na palubu berou skafandr nebo záchranný pás. (MFD 32.6.99); – Strana ztrácí osvědčenou volební lokomotivu. (LN 13.9.93); – Vládní koalice dnes působí dojem ojetého vozidla, které ani generálka již nedokáže uvést do pojezdného stavu. (LN 6.12.93); – Jakou tramvají pojede Hirschova LSNS k nejbližším volbám? (LN 9.12.93); – ...bude jasným důkazem ochoty sociálních demokratů zakotvit zemi bez zbytečných průtahů v bezpečí atlantického společenství. (MFD 12.3.98); – Hodit či nehodit přes palubu primátora Koukala ... (LN 17.11.98)

K oblíbeným patří spojení frazeologického charakteru *dostat se do slepé uličky* tzn. do problémů či neřešitelné situace, *odsunout na vedlejší kolej*, frekventované je slovo *lokomotiva*.

Vojenství a války

Tato skupina zahrnuje převážně pojmenování aktualizovaná. Automatizovaných (automatizujících se) obrazných pojmenování této sémantické skupiny je v denním tisku velmi málo.

– Ministr financí byl jedním z členů grémia, kteří již měsíc věděli o tikající bombě s kontem. (MFD 2.12.97); – Jak a kdy vůbec vznikla v naší demokracii atmosféra, v níž lež se stala přijatelnou zbraní při politickém útoku i obraně? (MFD 24.1.98); – To, že není v Bílých Karpatech cítit střelný prach, je zásluhou obou národů. (LN 16.11.93); – Ten si však odpustil předvolební harašení šavličkami, neboť věděl, že potom občanská podpora rychle vyprchává. (LN 12.5.93)

Nejvíce se v publicistických komunikátech uplatňují spojení *mezinárodní kobližtě*, *být/stát se terčem kritiky*, *na ostří nože*, *cítit střelný prach*.

Meteorologie

Nepřímá obrazná pojmenování z oblasti meteorologie jsou v českých novinách velmi oblíbená, a to jak ve funkci prostředků automatizovaných, tak i aktualizovaných. Pravděpodobně hraje svou roli v jejich oblibě i zdánlivá neurčitost meteorologických termínů (Junková, 1995), která se vhodně přenáší i do jiných situací.

– Politický barometr zatím ukazuje bouřky, jimž je vystaven i Havel. (MFD 4.11.91)
– ČSSD, která již několikrát nasliněným prstem zjistila, odkud že to zrovna vane vítr, se rozhodla podporovat vznik české státnosti. (MFD 27.10.92)

- Jak se zdá, Vladimír Mečiar opět vypouští mlhu. (MFD 6.8.92)
- Právní nebe však zůstává zatažené. (LN 16.12.93)
- Do sporu o letiště ministerstvo jasno nevnese. (MFD 2.10.93)
- Nemusíme kvůli tomu však hned rozjímat o nové konfrontaci a nadcházející nové době ledové. (MFD 19.12.98)

K zajímavým aktualizovaným obratům patří: *republika zmoklého lva, mlha slov, sprška informací, změna na barometru důvěry zahraničních investorů* a mnoho jiných.

V některých případech není možné zařadit obrazná pojmenování pouze do jedné sémantické skupiny, protože autor čerpá z více oblastí, které se prolínají.

- ...Sršatý lodivod zdravotnictví válčí s kdekým,...(MFD 2.11.99) (zdravotnictví + doprava + válečnictví); - Její raketojaderné piruety názorně předvedly sílu pokušení sáhnout si pro nějaké to eso do balíčku mariášových karet. (LN 10.12.93) (válečnictví + sport + karetní hry); - V minulých letech však selhávali i Slováci, když strkali hlavu do písku a nechtěli vidět, že král je nahý.(MFD 2.10.98) (živočiškové + pohádky)

Závěr

Bez ohledu na třídění obrazných pojmenování podle tematických oblastí je také možné konstatovat, že některé výrazy jsou v publicistických komunikátech základem obrazu častěji než jiné. Nezřídka dochází k jejich automatizaci, mnohdy získávají charakter novinářských klišé. S velkou oblibou jsou užívány zejména následující výrazy:

Osoba, která něco řídí, má v rukou „*otěže*“, když už něco řídit nelze, stává se z toho „*lavina*“. Politická dění a jednání připomínají „*hru*“, časté jsou i „*souboje*“ nebo „*bitvy*“, někdy je třeba udělat pořádný „*vichr*“ nebo „*průvan*“. Běžné je i někoho „*strhávat do pekel*“. Problém se stává „*gordickým uzlem*“, rozruch „*zemětřesením*“. Mezi rozdílnými názory zeje často „*propast*“. Velký podíl bývá „*lvi podíl*“ nebo „*lvi díl*“. Dalšími frekventovanými výrazy jsou „*tvář, stín, stopy, krok, kalibr*“.

Mezi frekventované obraty patří také „*vrazit kudlu / nuž do zad*“ hlavně v oblasti politických komentářů ve významu zradit, zklamat někoho. Oblíbená jsou pojmenování zvířat, především těch, kterým připisujeme různé vlastnosti, častěji záporné. Z toho důvodu mohou dobře plnit hodnotící funkci, např. „*držet se někoho / něčeho jako klišé*“, „*bílá vrána uprostřed Evropy*“ = Česká republika, „*být pokusnými králíky*“, „*kradou jako straky*“, „*hra kočky s myši*“, „*pštroši politika*“.

V publicistických textech je mnoho lexikalizovaných spojení, u většiny z nich už proběhl proces automatizace, např. *akce čisté ruce, balíček opatření, mateřská strana, stínový premiér, dominový efekt, zmrazení výdajů, právní kličky, stranické špičky, banánová republika, hlava státu* apod. U některých spojení můžeme předpokládat následnou terminologizaci, jako je tomu např. u spojení *železná opona*.

(Jazykový materiál jsme čerpali z českých deníků Mladá fronta DNES – MFD, Lidové noviny – LN, Právo – P v období 1990 – 2001).

Literatura

- Bartošek J., 2001, *Ke sblížení jazyka beletrie a žurnalistiky. – Český jazyk a literatura na sklonku XX. století*, Wałbrzych – Ostrava, s. 23-36.
- Bartošek J., 2001, *Úvod do studia žurnalistiky*, Olomouc.
- Bečka J.V., 1992, *Česká stylistika*, Praha, Academia.
- Čechová M. a kol., 1996, *Čeština – řeč a jazyk*, Praha, ISV.
- Daneš Fr. a kol., 1997, *Český jazyk na přelomu tisíciletí*, Praha, Academia.
- Chloupek J., 1991, *Stylistika češtiny*, Praha.
- Junková B., 2000, *Persvazivní funkce v současné psané publicistice. – Regulacyjna funkcja tekstów*, Łódź, s. 159-165.
- Junková B., 1995, *Termíny v meteorologii. – Termina 94*, Liberec, s. 164-168
- Minářová E., 1995, *Obrazná vyjádření ve stylu publicistickém. – Spisovná čeština a jazyková kultura 1993*, s. 181-183.
- Uličný O., 1996, *Čeština devadesátých let dvacátého století. – Spisovnost a nespisovnost dnes*, s.59-63.

Metaphorisch Bildhafte Benennungen und ihre Funktion in publizistischen Texten

Die bildhaften Benennungen drücken eine andere Wirklichkeit aus als ihr lexikalischer Inhalt. Das Wesen der bildhaften Benennungen ist die Vieldeutigkeit der Wörter.

Im publizistischen Stil setzen sich die bildhaften Benennungen vor allem in analytischen Genres durch, wo der Autor seinen subjektiven Standpunkt zur Information ausdrückt, d.h. z.B. in Leitartikeln, Kommentaren u.ä. Die Aufgabe der bildhaften Benennungen ist es, den publizistischen Text zu beleben und die Aufmerksamkeit des Lesers zu aktivieren.

Das Bestreben, das Stereotyp des Textes aufzuheben, führt in publizistischen Kommunikaten zum häufigen Gebrauch von Metaphern. Metaphorische Benennungen gehören in

den letzten 10 Jahren zu einem der meistverwendeten Mittel der Sprachaktualisierung. Dadurch erhält der Leser indirekt Kenntnis vom positiven oder negativen Herangehen des Autors an den Inhalt der Mitteilung.

Čechová M. a kol. 1996. Čeština – řeč v jazyce. Praha: IZV.
 Čechová M. a kol. 1997. Čeština jazyk na přelomu tisíciletí. Praha: Academia.
 Čaloušek J. 1991. Stylistika češtiny. Praha: Osvěta.
 Janáková B. 2000. Perorální funkce v současném prózovém publikistice. – Průzkumy jazyka a literatury, 13, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2002. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 54, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2003. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 55, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2004. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 56, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2005. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 57, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2006. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 58, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2007. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 59, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2008. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 60, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2009. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 61, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2010. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 62, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2011. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 63, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2012. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 64, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2013. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 65, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2014. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 66, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2015. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 67, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2016. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 68, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2017. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 69, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2018. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 70, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2019. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 71, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2020. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 72, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2021. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 73, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2022. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 74, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2023. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 75, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2024. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 76, 1-2, 1-10.
 Janáková B. 2025. Jazyk v literární kritice. – Jazyk a literatura, 77, 1-2, 1-10.